

Politická geografie - Čtenářský deník č. 2

Téma: Geopolitika

**ULRICH BECK: Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně:
Světová riziková společnost ještě jednou: hrozba terorismu**

a) stručný obsah článku

První odstavec příspěvku popisuje „zhroucení jazyka“ po 11. září, kdy nejsme pojmy schopní popsat, co se přesně stalo - nejednalo se o válku, ani zločin či terorismus v běžném slova smyslu. Přesto tato událost společně s Černobylem, globálním oteplováním či finanční krizí patří ke znakům světové rizikové společnosti. Dále je zmíněn problém, jak označit úložiště jaderného odpadu, aby lidé i za 10 tisíc let porozuměli, co ukrývají. Komise jmenovaná americkým kongresem oznámila, že odpověď není možná, a proto by lidstvo mělo pečlivě uvážit nukleární energii nebo genové technologie. Žijeme totiž v době nekontrolovatelného rizika, kdy ani jazykem neumíme popsat, čemu čelíme.

Každodenní život se stal nebezpečnějším, hrozby neberou v úvahu jakékoli hranice, nebezpečí mají dlouhá latentní období a není jasné, kdo za ně nese odpovědnost. Takovéto nebezpečí je stěží kontrolovatelné na úrovni národního státu, rozhodnutí jsou často přijímána v jiných zemích a rizika na světě rozložena nerovnoměrně. Globální problémy (finanční, ekologické a teroristické) je možné řešit pouze globálně, i když cesta k řešení rodí konflikty, mění lokální kultury a dává jim nové formy. Finanční trhy jsou stále více globalizovány, ale globální instituce a kontroly redukovány. Ekologická rizika jsou méně zřejmá, za to však působí kolektivně. Teroristická aktivita vyplývá ze záměrnosti (ne nezáměrné náhody jako u předchozích dvou typů hrozeb). Kdo však určuje identitu „nadmárodního teroristy“? Představy o nich jsou deterritorializovány a odnárodněny, jejich obrazy vytvářeny bez veřejné diskuze. Rizika se rozmnožují, aktivní důvěra mění v aktivní nedůvěru. Každý pokrok může být zneužit (například rozvoj finančních a komunikačních technologií umožnil rozvoj terorismu).

Soupeřící táboři se aspoň na chvíli spojují po vážných jevech k boji proti globálnímu nepříteli. Politika a formování států se více globalizují, musí se však dbát na globální spravedlnost. Národní bezpečnost už tedy není opravdu „národní“. Zahraniční a vnitřní politika jsou více propojeny. Zároveň dochází k odhalování nedostatků neoliberalismu, který je dobrý pouze pro období bez vážných konfliktů a krizí. Jinak rozhoduje nadnárodní spolupráce skrze jednotlivé vlády. Takovéto víceméně snížení autonomie však výrazně posiluje suverenitu. Důležitý je rovněž přechod od unilaterálního státu k multilaterálnímu a kosmopolitnímu (toto reprezentuje například evropský politický projekt).

Dochází ke zpochybnění metodologického nacionalismu, který klade rovnítko mezi společností a národně státní společností, a jeho přerod v kosmopolitně sociální vědu, jež se zabývá různými verzemi vývoje politiky a společnosti nevázané na hranice. V tomto duchu musí být přezkoumány i základní pojmy „moderní společnosti“.

b) vlastní hodnocení, komentář

Celým článkem prostupuje jako mezník 11. září, které i já vnímám jako důležitý zlom. Od této doby svět žije v neustálém strachu z teroristických útoků, z radikalizace menšin, v nedůvěře v cizince a podobně. Stále více se vynořují i ekologické problémy, kdy další odkládání jejich řešení nejsou už tak snadno obhajitelná. Autor jistě zaslouží uznání za varování před finanční katastrofou podobných rozměrů jako v roce 1929, kterou dnes plně zažíváme.

Na jedné straně souhlasím s tvrzeními, že zdárnému řešení mnoha problémů a konfliktů by prospěla širší spolupráce na nadnárodní bázi, větší otevřenost a konec izolace. Na druhé straně musím odmítnout vize o konci národního státu. Vlivem globalizace sice oslabuje (a do veškerého konání by skutečně neměl zasahovat), ale některé jeho důležité role jsou nezastupitelné, což se ještě více potvrzuje v „těžkých časech“. V tomto kontextu pak asi nepřekvapí, že si s autorem notuji v kritice neoliberalismu, který má spoustu nedostatků a ve své čisté podobě je pro řízení společnosti dlouhodobě neudržitelný.

Rozhodně nesouhlasím s autorovým tvrzením, že tvrdý postup proti teroristům je špatný. Lze diskutovat, jestli Bushem zvolený přístup je správný (já myslím, že nikoliv), ale rozhodně jim nelze ustupovat. Teroristé jsou většinou fanatici, kteří plně propadli nějaké ideologii či náboženství. Jakákoliv rozumná debata či jejich přiměření k ústupku nejsou téměř možné, což skoro každý den dokazují Al-Kajdá, Hamás nebo Hizballáh. Otázkou však zůstává, koho či kterou organizaci je možné označit za teroristy a na základě jakých kritérií. Navíc si nedokážu představit, jak by vypadala veřejná diskuze (po které autor v článku volá) o obrazu teroristy (nepřítele) a jak by pak měla její výsledky používat vláda a další instituce.

Za velmi zajímavou považuji část o rozvážení si pokroku, respektive jeho důsledků. Jednak mě oslovuje apel na důrazné zvážení dopadů jaderné energetiky či genových technologií v budoucnosti a jednak to, že každý pokrok zároveň otevírá „Pandořinu skříňku“ jeho zneužití. Historie už nespočetněkrát ukázala, že spousta věcí vytvořených či vyvinutých v dobré víře skončila „v nesprávných rukou“. Odpověď je složitá, ale lidstvo se vždy bude dále vyvíjet. Přijatelným řešením by snad mohlo být již zmiňované důraznější zvažování následků.

Bezesporu nejnudnější, na pochopení nejsložitější (a alespoň v mém případě popravdě téměř nepochopitelnou) částí textu je jeho třetí část, a to „Metodologie světové rizikové společnosti“. Snažil jsem se opravdu pozorně číst, rozkrývat nesrozumitelné, ale pochopil jsem pouze tolik, že i sociální věda se musí více otevřít a stát se více propojenou. Pro intelektuální fajnšmekry pak autor nabízí tabulku 1 na straně 416, jejíž význam zůstává pro 99,9 % čtenářů (mezi něž se řadím i já) skryt.

A samozřejmě děkuju za první česky psaný (lépe řečeno přeložený) článek! :)

c) 3 otázky

- 1, Je globální úroveň opravdu nejlepší pro řešení finanční krize, ekologických problémů a terorismu?
- 2, Není tvrzení, že „každodenní život se stal všeobecně nebezpečnějším“ pouze sociální konstrukcí? V čem je nebezpečnější ve srovnání s obdobím studené války nebo jiných historických etap?
- 3, Co už lze označit za terorismus? Je nutně spjatý s vyznáváním nějaké ideologie?

GEARÓID Ó TUATHAIL: Post-Cold War Geopolitics: Contrasting Superpowers in a World of Global Dangers

a) stručný obsah článku

Článek začíná skutečným příběhem z doby studené války, kdy ruský podplukovník správně vyhodnotil falešný poplach raketového útoku, a nezpůsobil tak případným protiútokem novou válku. Význam správného rozhodnutí narůstá, jestliže se uváží rizika nukleárních zbraní, atomových hlavic, jaderných ponorek a všudypřítomný vzájemný strach. Svět se během tohoto období několikrát ocitl na pokraji války - berlínská krize 1961, sovětské rakety na Kubě 1962 či situace na Středním Východě 1967. Hrozby byly mnohdy odvráceny jen s velkým štěstím. Pád SSSR tak znamenal naději, ale stále existuje infrastruktura ke zbráním hromadného ničení. Navíc válka v Iráku, útoky japonské sekty v metru či 11.9. ukázaly, že hrozby jsou stále reálné a zbraně už nedrží jenom státy.

Vědní disciplína geopolitika má počátky na konci 19. století, kdy byla ve službách lídrů zemí a snažila se je vzdělat v diplomacii a řízení armády. Postupně se vyvinula v poměrně populární obor, který svými vysvětleními a znalostmi pomáhá pochopit politikům i řadovým občanům „hry mocných“. Změnila se z ortodoxní na kritickou, jež odmítá dělení na „my“ a „oni“ a hledá mnohem komplexnější struktury. Lze ji charakterizovat čtyřmi koncepty - geopolitické uspořádání světa (hegemonické státy a jejich spojenci), technicko-územní komplexy (dostupné zbraně a technologie), geopolitická ekonomie a environmentální následky a geopolitický diskurz (rétorika a symbolika). Dohromady vymezují 3 etapy historie (imperální rivalita, studená válka a období po ní) a koalici mocných (politici, armáda a silné společnosti). Geopolitika se také zabývá všudypřítomným výrazem „národní bezpečnost“, environmentálními dopady (např. radioaktivita) a pojmovými kategoriemi (vidění SSSR jako expanzivního impéria Západem až paranoidní představy o celosvětových spiknutích).

Za zásadní rys po skončení studené války lze považovat rozdílnou situaci supervelmocí - zlatou éru USA za Clintona oproti úpadku Ruska. USA i nadále zbrojí a navyšují rozpočet, velký vliv na to má tlak zbrojařské lobby. V postsovětském prostoru se naopak transformace stala pro většinu obyvatel katastrofou a ožebračením. V Rusku přivedla k moci oligarchy a lokální mafie, asi polovina Rusů žila pod hranicí chudoby. Kvůli malým příjmům a vysokým výdajům došlo k zadlužení státu, nefungovala

administrativa, snížila se naděje dožití. Zkorumpovaná armáda trpěla nedostatkem peněz, úpadkem morálky a neúspěšnými válkami v Čečensku. USA tak lze označit termínem „hyperpower“, zatímco Rusko „demodernization“.

Rusko i USA sice podepsaly smlouvy o redukcii jaderných hlavic, ale ty předpokládají dva plně funkční státy, což je u Ruska přinejmenším problém (zastaralost systému včasného varování, nebezpečí prodeje zbraní, vnitřní politická nestabilita, častá neštěstí typu Černobyl). Problém dále trvá s výrobou a skladováním chemických a biologických zbraní. Hrozby dnes neznají hranic, a proto se hovoří o „world risk society“. Jaderná energie, genetické inženýrství a další postupy sice krátkodobě představují pokrok, rozvoj a růst, ale dlouhodobě se neřeší otázka dopadu na lidské zdraví a ekosystémy. Rizika často vytváří i globalizace a politici se soustředí jen na ty v horizontu jejich volebního období. Je nutné větší vzájemné propojení světa (jako například smlouva o nešíření zbraní hromadného ničení či Kjóto) a odmítnutí ortodoxní politiky (izolace států, ochrana před vnějškem). Bohužel administrativa George Bushe právě toto nedělala.

Absolutní bezpečnost a jistota není možná. Geopolitika 21. století může skončit hodně podobně jako geopolitika 20. století, což není líbivá předpověď!

b) vlastní hodnocení, komentář

Ač byl text zatím nejdelší z článků v Politické geografii, četl se mi nejlépe. Během překládání mě však občas až zamrazilo v zádech při uvědomění si, kolikrát stál svět na pokraji další (patrně ještě katastrofálnější) války a že stále nejsou rizika vyvrácena a patrně ani nikdy plně nebudou.

Velmi mě oslovila vyváženost pohledu na období studené války, kdy článek poukazoval na pochybení na obou stranách. To na vývoj po rozpadu SSSR se dívá autor mnohem černobíleji - kladný Clinton, záporný Jelcin, záporný Bush a pro mě nejvíce překvapující relativně kladný Putin (což je částečně způsobeno rokem vzniku článku - 2002). Souhlasím, že pád sovětského impéria přinesl velkou naději, ale nesdílím tak skeptický pohled na její nenaplnění. K poklesu vzájemného napětí a strachu rozhodně došlo. Jelcinova vláda určitě nebyla ideální a vznikla spousta chyb, přesto se na „ruské poměry jednalo o relativního demokrata“. Ještě více toto vystupuje do popředí v souvislosti se současným vládcem Ruska Vladimírem Putinem, který jej každým dnem přetváří více a více v totalitní stát a obnovuje bipolární rozdělení světa. Plně podporuji tvrzení, že politika administrativy George Bushe byla špatná, izolovala USA a byla v rozporu se správným směrem vývoje světa.

Za nejnudnější část příspěvku lze bezesporu označit popis vývoje geopolitiky. Přesto musím konstatovat, že vývoj této vědní disciplíny považuju z mého pohledu za správný. Oproštění se od služeb politikům povede jen k pravdivějšímu pohledu na realitu a bude ubývat řečnických a symbolických kategorií, mnohdy postavených na milných základech. Varovným příkladem zneužívání geopolitiky by měla být Reaganova slova o termínu „worldwide communism“, kdy v rámci tohoto vidění světa docházelo i k odsuzování aktivit Nelsona Mandely, filipínského odboje proti totalitě či hnutí středoamerických rolníků za sociální spravedlnost. Bohužel nepoučení se z předešlých chyb je možné pozorovat i v dnešní době, kdy na „boj s terorismem“ mnohdy doplácí obyčejní lidé. Ve jménu této „záchraně světa“ jsou často potlačována některá lidská práva, ohýbány zákony a udělována „kolektivní vina“.

Podle mě velmi cennou částí textu je také varování před krátkodobým pokrokem, vývojem a růstem, když nejsme schopni dohlédnout jejich dlouhodobé dopady. Například před započítáním další éry jaderné energetiky, genetického inženýrství a dalších bychom se měli snažit o maximální zhodnocení případných následků a teprve poté se zodpovědně rozhodnout, zda v načrtnutém směru budeme pokračovat.

Zároveň je také nutné nadále dění sledovat, protože se dynamicky vyvíjí. Článek je už sedm let starý a mnohé se změnilo. Autor správně pojmenoval špatný přístup George Bushe, toho již vystřídal Barack Obama, který, zdá se, „dává věci do pořádku“. V příspěvku nekritizovaný Putin dnes oživil imperiální choutky Ruska (označení jsem použil i s vědomím toho, že sklouzává k řečnickým a symbolickým kategoriím), které lze dobře demonstrovat postupem vůči Gruzii či Ukrajině.

c) 3 otázky

- 1, Hrozí světu další bipolární rozdělení a jak mu čelit?
- 2, Lze vůbec dosáhnout stavu výrazného snížení počtu zbraní hromadného ničení?
- 3, Které státy jsou dnes velmocemi nebo se jimi stávají a jak mohou ovlivnit světové uspořádání?